

Manual: att dokumentera levande traditioner

Idag ger så gott som alla mobiltelefoner och pekplattor oss tillgång till program för film- och ljudinspelning. Det innebär att många av oss har den utrustning som krävs för att dokumentera praktisk kunskap och levande traditioner.

Den här manualen är gjord med tanke på dig som vill dokumentera levande traditioner som någon i din närhet utövar. Det kan handla om matlagning, hantverk, fiske eller något helt annat. Manualen innehåller goda råd och våra erfarenheter av att dokumentera levande traditioner med vardaglig utrustning.

Varför dokumentera?

Att dokumentera levande traditioner innebär att du och/eller andra människor har möjlighet att senare ta del av den traditionella kunskapen. En dokumentation kan fungera som ett stöd för minnet eller som ett material som hjälper dig att bena ut hur man gör i praktiken. Då du identifierat något som är betydelsefullt för dig och som du i framtiden vill minnas hur man gör rent praktiskt är det ofta en god idé att dokumentera utövandet.

Om det inte finns människor som utövar så finns det inte heller levande traditioner. Om utövare i din närhet har intressanta kunskaper rekommenderar vi i första hand att du (eller någon annan) försöker hitta tid för att ta del av och lära dig den levande traditionen. Dokumentera ändå gärna traditionsexperten, det är värdefullt att kunna gå tillbaka och se hur denna gjorde i praktiken.

Om du vill vara säker på att dokumentationsmaterialet tas till vara så kan du donera det till ett arkiv. De har resurser och intresse av att bevara materialet långsiktigt och se till att det också finns tillgängligt för andra.

Ett exempel på dokumentation som har gjorts enligt manualen behandlar sävtagning. En länk till filmen finns på www.kulturosterbotten.fi/materialbank

Immateriellt kulturarv och levande traditioner

Immateriellt kulturarv är sådant som människor här och nu kan, vet och gör – och som vi tycker är så viktigt att vi vill att det ska finnas kvar också i framtiden. Det är levande traditioner, som vi inte kan ta på och som alltid bygger på någon form av praktisk kunskap. Resultatet av de levande traditionerna kan vara materiellt, till exempel ett rågröd eller en knuttimrad stuga. Men för att upprätthålla levande traditioner och immateriellt kulturarv är det den praktiska kunskapen som måste föras vidare.

Det är förmågan att spinna garn eller bygga traditionella hus som behöver tryggas. Andra exempel är att dansa menuett, att dansa sånglekar, att veta hur man kan röra sig på isen och mycket annat. Vi behöver se till att fler människor får de erfarenheter som behövs för att de också ska kunna utöva traditionen. Då är dokumentation ett betydelsefullt redskap. Läs mera om tryggnad av immateriella kulturarv på www.aineetonkulttuuriperinto.fi/sv/

KulturÖsterbotten
ger kulturen synlighet och möjlighet

LEADER
**Aktion
Österbotten**

Europeiska jordbruksfonden för
landsbygdsutveckling: Europa
investerar i landsbygdsområden

Checklista - att dokumentera med mobiltelefon

Inför dokumentationen

- Kom överens med traditionsexperten om var och när ni ska träffas. Förklara att du vill ta del av dennes utövande och fråga hur detta kan göras på ett bra sätt.
- Berätta om din avsikt och varför du vill göra en dokumentation så att traditionsexperten förstår vad du vill göra. Försäkra dig om att hen tycker att detta är en bra idé.
- Kontrollera vilka appar som finns installerade i din telefon eller surfplatta. Vilken teknik behövs?
  - Öppna kamera-appen och kontrollera att du vet hur du startar en filminspelning.
  - Se om det finns en app för ljudinspelning installerad. Om inte, sök på t.ex. "Audio recorder" och installera ett alternativ som verkar bra. Testa hur appen fungerar
- Gå igenom inställningarna på apparna som du tänker använda. Tumregeln är att du ska välja så stort filformat som möjligt för att inspelningen ska innehålla så mycket data som möjligt. Arkiven rekommenderar följande:
  - För ljud: välj om möjligt wav- format, 24 bit , 96 kHz
  - För video: okomprimerat eller h264 i avi-/mov-/mp4-/mxf-container
  - Gå till inställningarna i din app, ofta ett kugghjul uppe i högra hörnet av skärmen. Se om du hittar de rekommenderade inställningarna där, i annat fall välj högsta möjliga kvalitet. Om du inte hittar några inställningar är det inte hela världen, tveka inte att dokumentera ändå.
- Se till att mobilen eller pekplattan är laddad inför dokumentationen. Flytta bort stora filer så att du har tillräckligt med ledigt minne för att filma.

Under dokumentationen

- Inled dokumentationen med att berätta datum, plats och vem som är närvarande.
  - Kom också överens med traditionsexperten om hur dokumentationsmaterialet får användas, gärna så att det hörs på inspelningen.
- Reservera tillräckligt med tid så att ni inte behöver titta på klockan. Låt traditionsexperten styra dokumentationen.
- Försök fånga så många moment som möjligt av utövandet och våga gå tillräckligt nära med kameran så att man verkligen ser vad som görs.
  - Uppmuntra traditionsexperten att berätta om det hen gör under dokumentationen, med sin egen terminologi.
  - Fråga upp varför och hur hen utför de olika momenten så att du själv får en klar bild av utövandet. Om det behövs, be att hen utför något krångligt moment extra långsamt så att man verkligen ser vad som görs.
  - Fråga vad man ska tänka på, hur det ska kännas, vad man inte ska göra och så vidare. Försök fånga så många aspekter som möjligt av utövandet.
  - Fråga också om redskap, råmaterial, temperaturer, tidsåtgång och så vidare.
  - Hur har traditionsexperten lärt sig utövandet och vad det betyder för honom?
- Tänk på ljusförhållandena vid inspelningen! Enkla kameror behöver mycket ljus, men strakt solljus kan också vara ett problem.
  - Undvik att skugga traditionsexperten. Kontrollera var skuggan faller då du håller fram telefonen/pekplattan.
  - Tänd alla lampor om inspelningen sker inomhus för att undvika skuggor.
  - Utomhus är molnigt väder att föredra framför starkt solsken vid filmning. I starkt ljus kan du utnyttja skuggiga platser eller försöka filma kvällstid.

Dåliga ljudförhållanden vid dokumentationen? Ni kanske är utomhus så att det blåser i mikrofonen eller så innebär utövandet hög ljudnivå. Följ då upp med en separat intervju där du ber traditionsexperten kommentera film- eller bildmaterial från det första tillfället. Spela in som ljudfil och ställ följdfrågor.

- I egenskap av inspelare befinner du dig vanligtvis närmare mikrofonen än traditionsexperten. Det gör att ljudnivån kan bli ojämn, för det är ju främst traditionsexperten du vill lyssna på vid sedan. Komplettera med en senare intervju om det behövs!

Dokumentationen behöver inte vara sammanhängande. Det går bra att pausa eller stoppa inspelningen och fortsätta igen senare, beroende på vad inspelningssituationen kräver.

- Om resultatet blir flera korta inspelningar så kan de sedan sammanfogas med hjälp av filmredigeringsprogram.

- Det gör heller ingenting ifall det blir stunder av tystnad under inspelningen. Det ger traditionsexperten lite utrymme att tänka efter.

Efter dokumentationen

Kontrollera dokumentationsmaterialet, är du nöjd med resultatet eller borde du följa upp med en senare komplettering?

Märk upp materialet tydligt så att du hittar det senare. Ge filer och mappar logiska namn.

- Flytta bort onödigt stora filer från din mobiltelefon så att de inte tar upp hela minnet. I våra test blev till exempel en 50 minuter lång intervju 280 MB – en väldigt stor fil!

Skriv gärna ner en liten dagbok om hur själva dokumentationstillfället gick till – man glömmer fort detaljerna annars, och det kan vara intressant att kolla upp senare.

Om du vill vara säker på att dokumentationsmaterialet tas tillvara kan du donera det till ett arkiv. De har resurser och kunskap för att bevara ditt dokumentationsmaterial.

- Kontrollera först med traditionsexperten att denna tycker det är en bra idé att arkivet får dokumentationen. Arkiven behöver få skriftliga avtal med dig och med den dokumenterade, där ni båda ger tillstånd till arkivering och fortsatt användning av materialet.

- Arkiven vill helst ha obearbetat material, så stort filformat som möjligt.

- Svenska litteratursällskapets arkiv i Vasa tar gärna emot dokumentationer av levande traditioner. Från dem kan du få handledning och mallar för tillstånd av den dokumenterade. Kontaktuppgifter hittar du via www.sls.fi/sv/arkiv

- Du kan själv behålla materialet även om arkivet får en kopia.

Fallstudie: sävtagning

Under arbetet med denna manual gjorde vi en fallstudie för pröva upplägget i praktiken. Sävslöjds-mästare Margit Håkans från Västerhankmo dokumenterades då hon tog säv. Filmens ljud blev dåligt på grund av blåsten, och vi följde senare upp med en intervju. Se resultatet via länk på www.kulturosterbotten.fi/materialbank under kategorin "Levande traditioner". Dokumentationsmaterialet donerades sedan till SLS arkiv i Vasa.

Lagstiftning att tänka på vid dokumentation

Alla typer av inspelningar och avbildningar faller under lagen om upphovsrätt. Som inspelare innehar du upphovsrätten till materialet, men traditionsexperten som du dokumenterar har också rättigheter. För traditionsexpertens del är det "närstående rättigheter" som gäller, och de är i kraft 50–70 år från och med inspelningstillfället. Läs mera på www.ttvk.fi/sv/upphovsvratt/narstaende-rattigheter

Om du vill publicera eller ge vidare dokumentationsmaterial till ett arkiv, en förening eller någon annan som kan spara och sprida materialet behöver du också den dokumenterades tillstånd att publicera personuppgifter såsom namn, fotografier och inspelningar som kan identifiera personen. Lagstiftningen som gäller personuppgifter är EUs allmänna dataskyddsförordning (GDPR).

Det är mycket viktigt att du kommer överens med traditionsexperten om hur dokumentationsmaterialet får användas. Bland annat om du på något sätt tänker publicera materialet, till exempel genom att lägga ut filmsnuttar på internet eller dela i sociala medier krävs traditionsexpertens tillstånd. Ett smidigt sätt att göra detta är att diskutera saken som en del av inspelningen, så kan du senare kolla exakt vad ni kom överens om.

Film, foto, ljud eller penna?

Då du väljer att göra en dokumentation av någon som utövar praktisk kunskap så är film att föredra. En filminspelning låter dig se hela utförandet och tar samtidigt upp information i form av prat. En filminspelning förmedlar helt enkelt mera information än de andra medierna.

Att fotografera är en annan möjlighet till dokumentation. Om du väljer att göra så är det viktigt att ta många fotografier, så att så många moment som möjligt dokumenteras. Det är också avgörande att du skriver ner vad respektive fotografi föreställer och numrerar både fotografierna och dina anteckningar så att du senare vet hur de hör ihop.

En ljudinspelning där traditionsexperten berättar om utövandet är ett alternativ. Tänk då på att din dokumentation inte kommer att innehålla något visuellt stöd för minnet, så det är viktigt att så många aspekter som möjligt av utövandet kommenteras och beskrivs.

Du kan också välja att beskriva utövandet skriftligt. Skriv då ner så detaljerade förklaringar som du orkar, så att man i senare skede kan skapa sig en så heltäckande bild som möjligt av vad traditionsexperten i praktiken gjorde.

Lycka till med dokumentationen!

Den här manualen har utarbetats 2019 av Johanna Björkholm, KulturÖsterbotten, inom Leaderprojekt Kulör – Kulturarv som levande österbottnisk resurs. Läs mera om projekt Kulör på www.kulturosterbotten.fi/kulor och ta del av våra övriga materialpaket.